

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 เดือนตุลาคม-ธันวาคม 2563

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ ในจังหวัดระยองและจันทบุรี*

THE CREATIVE AGRO-TOURISM MANAGEMENT IN RAYONG AND CHANTHABURI PROVINCE

วันที่รับต้นฉบับบทความ: 20 พฤษภาคม 2563
วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 11 กันยายน 2563
วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 30 กันยายน 2563

คมพล สุวรรณภูฏ**
Khompol Suvarnakuta
ณิชภา เจริญรูป***
Nicharpa Jaroenroop
กนกวรรณ เบญจาทิกุล****
Kanogwan Benchatikul

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่โดดเด่นจนได้รับการยอมรับและคงไว้ซึ่งความเป็นชุมชนท้องถิ่น ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมและเขตพื้นที่เกษตรกรรม ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 27 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยหลักตรรกะควบคุมคู่บริบท พบว่ารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ เป็นลักษณะการเสริมสร้างประสบการณ์เรียนรู้ทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยอาศัยปัจจัยด้านมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ความเป็นชุมชนเกษตรกรรม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะ ชีวิตและประสบการณ์เรียนรู้ของชุมชน ฯลฯ เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว อาหารพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์ชุมชน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย เรื่อง รูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ศึกษากรณีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยองและจันทบุรี ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
e-Mail: khompol.s@rbru.ac.th

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

**** รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง

ข้อเสนอแนะสำคัญคือ คนในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ การปรับตัว และเตรียมความพร้อมเป็นผู้ประกอบการ ควรจัดทำแผนธุรกิจของชุมชนให้ชัดเจน มุ่งเน้นการเพิ่มคุณค่าทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, จังหวัดระยอง, จังหวัดจันทบุรี

ABSTRACT

The objective of this research were to study about models and factors of creative agro-tourism management in Ban Talay Noi Community, Thang Kwian Sub-district, Klaeng District, Rayong Province and Bang Sa Kao Community, Bang Sa Kao Sub-district, Laem Sing District, Chantaburi Province. The collects data by using the in-depth interview of 27 key-informants, data analyzed with logical context. The research found that creative agro-tourism management model is a part of cultural-learning experience supporting. Community tourism management is also the leading-way to make creative agro-tourism management by signification factors including with; fertilization of natural resources. The unique of cultural, folkway and life styles, folk wisdom, community skills and experience etc. All of these factors, generate many different kind of travel activity and products such as local foods and community products.

Recommendations that people in the community have learning, adapt and prepare to be entrepreneurs, communities should make community business plans for knowing destinations and roles that they want to walk together, the community must develop and increase the value of natural resources and their cultural heritage, promotion and creative of a community tourism network.

Keywords: creativity tourism management, agro-tourism, Rayong province, Chanthaburi province.

บทนำ

ประเทศไทย ถือได้ว่ามีทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลายอุดมสมบูรณ์กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค ด้วยลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะ (unique) ที่หาได้แต่เพียงชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสนองต่อความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าหรือผลผลิต นับตั้งแต่ระดับครัวเรือนไปจนถึง

ระดับประเทศ มีการกำหนดยุทธศาสตร์และการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อก่อให้เกิดการนำมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดต่อความเจริญเติบโตและคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากร ในขณะที่ พื้นฐานการดำรงชีวิตของคนไทยในอดีตอาศัยการพึ่งพาธรรมชาติ ดำเนินชีพด้วยการเกษตรเป็น รากฐาน เกษตรกรรมจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศทั้งในด้านความเชื่อ ครอบครั้ว การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสุขภาพ ด้วยความหลากหลายของทรัพยากรทางธรรมชาติและ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนท้องถิ่น แต่สภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมและการบริการ ผสมกับการเจริญเติบโตระดับภูมิภาค การเปิดเสรีทางการค้าภายใต้ข้อตกลงประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 นำมาซึ่งโอกาส การยกระดับศักยภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจไทย ได้แก่ 1) การลดข้อจำกัดในด้านอุปสงค์ในประเทศ 2) โอกาสในการใช้ปัจจัยการผลิตและแรงงานสำหรับการพัฒนาภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ที่ใช้แรงงาน และวัตถุดิบเข้มข้นในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาตนเองไปสู่ระดับ การผลิตที่สูงขึ้น ทั้งการผลิตในประเทศและการใช้ฐานการผลิตในประเทศเพื่อนบ้าน และ 3) โอกาส ในการใช้ความได้เปรียบด้านสถานที่ตั้งและด้านโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ในการขับเคลื่อน เศรษฐกิจให้เป็นศูนย์กลางทางการบริการและการผลิตภาคอุตสาหกรรมอนาคตในอนุภูมิภาค และในภูมิภาคในระยะต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2558) แม้ว่าโครงสร้างการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเพิ่มสูงขึ้น แต่จากการคาดการณ์ในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ประเทศไทยยังคงต้องประสบภาวะ แวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงจากกระแสการเปิดเสรี การค้าเสรี ความท้าทายของเทคโนโลยีใหม่ ๆ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรง แม้กระทั่ง สภาพปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาทิ ผลผลิตภาพ การผลิต ความสามารถในการแข่งขัน คุณภาพการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ฯลฯ

ทั้งนี้ ภาพลักษณ์ทางอุตสาหกรรมของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกมีความโดดเด่นในสังคมไทย ปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาจากศักยภาพ โอกาสการพัฒนา การลงทุนของภาคอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญ ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่น ด้วยโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศที่เชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ มีสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว มีแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ อีกทั้ง ยังมีศักยภาพและโอกาสการพัฒนาด้านเกษตรกรรม เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การ ทำสวนผลไม้ ทำประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดระยองซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ และโดดเด่นในการผลิตสินค้าทางการเกษตร เป็นที่รู้จักในฐานะเมืองแห่งผลไม้ดีของภาคตะวันออก รวมทั้งอาหารทะเลสดและแปรรูป นอกจากนั้นยังได้ชื่อว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สวยงาม เป็นที่รู้จัก แพร่หลายของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ (คมพล สุวรรณภู, 2555) กอปรกับ

จังหวัดจันทบุรีในอดีตยังคงเคยเป็นแหล่งอัญมณีที่มีชื่อเสียง และปัจจุบันยังคงเป็นแหล่งสังฆมณีปัญญา และองค์ความรู้เกี่ยวกับอัญมณีและเครื่องประดับ มีศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก มีชายทะเลและท่าเทียบเรือ มีความสามารถพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีความ สำคัญอย่างยิ่งยวด สามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดการสร้างและกระจาย รายได้สู่ประชาชนอย่างทั่วถึง แต่เนื่องจากการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องและรวดเร็ว ส่งผลกระทบทางสังคมในปัจจุบันและสร้างปัญหาให้กับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก (คมพล สุวรรณภูฏ, กนกวรรณ เบญจาทิกุล และณิชภาภา เจริญรูป, 2563)

ผู้วิจัยจึงอาศัยชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชน บางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นตัวอย่างกรณีศึกษา เนื่องจาก เป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro-tourism) นำไปสู่การเสริมสร้าง รายได้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่น เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความสมดุลและความสามารถในการรองรับของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพสินค้าและบริการ อีกทั้งยังสอดคล้องกับสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน บ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน บ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาปัจจัยและรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน อย่างสร้างสรรค์ การบูรณาการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านอื่น ๆ การเพิ่มมูลค่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การยกระดับสินค้าและบริการ การบูรณาการการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และเครือข่ายวิสาหกิจในชุมชนท้องถิ่น

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาเปรียบเทียบ

(comparative study) หลายกรณีศึกษา (multi case study) โดยการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง ด้วยทั้งสองพื้นที่ที่มีความโดดเด่นหรือแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น และประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน จนได้รับการยอมรับทั้งในระดับจังหวัดและระดับชาติ อาทิ ชุมชนท่องเที่ยววิถีไทยโดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว (OTOP Village Champion: OVC) โดยกรมการพัฒนาชุมชน ได้รางวัลกินรีหรือรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Award) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) อีกทั้งยังคงไว้ซึ่งความเป็นชุมชนท้องถิ่น ไม่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุมากเกินไป ในขณะที่คงความแตกต่างเชิงเปรียบเทียบด้านบริบทของที่ตั้งชุมชน ทั้งนี้การเลือกหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ (unit of analysis) ผู้วิจัยได้มุ่งหวังการเป็นตัวแทนภาพรวมของทั้งประเทศ หากแต่มุ่งสะท้อนภาพรายละเอียดประเด็นเนื้อหาเฉพาะพื้นที่ที่ทำการศึกษาเท่านั้น

ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาย้อนหลังในช่วงระยะเวลาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการ ทิศทางและแนวโน้มของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

เทคนิควิธีการวิจัย ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key-informant) โดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำแนกบุคคลสำคัญ (key-persons) โดยอาศัยเทคนิคสามเส้า (triangulation technique)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่น บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และตัวแทนคนในพื้นที่ ในฐานะบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเลือกแบบเจาะจงให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 1) ผู้นำศาสนา/ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำท้องที่ 2) แกนนำ/คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน/ผู้นำกลุ่มอาชีพ/ปราชญ์ชาวบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) นักวิชาการภาครัฐ/ภาคเอกชน/องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ (NGOs) รวม 27 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้ประเด็นการสัมภาษณ์ (interview guide) ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ บริบทชุมชน ปัจจัย และรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยอาศัยหลักตรรกะ (logic) เทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีควบคู่กับบริบทของชุมชน (context) ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจำแนกแจกแจง (category) จัดเป็นหมวดหมู่ให้เห็นความสอดคล้องของข้อมูลที่สำคัญ และใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้เห็นแนวโน้มทิศทาง (direction) เพื่อความชัดเจนและสมบูรณ์ในการวิเคราะห์ และสรุปผลข้อมูล (Vago, 1994)

นำมาซึ่งผลการศึกษาปัจจัย รวมถึงการพัฒนารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ พบว่าบริบทชุมชนของชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอกลาง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอกลาง จังหวัดจันทบุรี ต่างมีความเหมือนด้วยสภาพทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ของทั้งสองชุมชน เป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีความสมบูรณ์ของดิน สภาพน้ำที่มีคุณภาพ สามารถทำอาชีพได้หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ประมงพื้นบ้าน อาหารแปรรูป อีกทั้งรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตต่างมีลักษณะที่เรียบง่าย เป็นสังคมกึ่งชนบทกึ่งเมืองที่ยังคงให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างคนในชุมชน แต่จากกระแสการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตครอบครัว ชุมชนเริ่มมีลักษณะเป็น “ครอบครัวเดี่ยว” มากขึ้น นอกจากนี้ทั้งสองชุมชนต่างให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นปัจจัยหนึ่งของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพ มีการตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการบริหารจัดการและสนับสนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การอาศัยเกษตรกรรมเป็นทุนเพื่อจัดเตรียมวัตถุดิบไปแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ชุมชนบางสระแก้ว มีการทำเสื่อกก มีการรับซื้อเสื่อจากสมาชิกกองทุนมาจำหน่าย มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและการตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อจัดทำผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนบ้านทะเลน้อย มีการนำกล้วย 3 น้ำมาแปรรูป การปลูกผักกระชับเพื่อทำเป็นอาหารพื้นบ้าน อีกทั้งทั้งสองชุมชนยังรณรงค์ให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นของตน หากแต่นำความทันสมัยมาปรับใช้ได้อย่างชาญฉลาด ซึ่งทั้งสองชุมชนมีความโดดเด่นในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาต่อยอดให้กลายเป็นรายได้แก่ชุมชนได้ ทั้งเรื่องของหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การจักสาน การแปรรูปอาหาร และการเพาะปลูก โดยเฉพาะพืชพันธุ์ที่สามารถเติบโตได้ดีในพื้นที่น้ำกร่อย

ความแตกต่างของบริบทชุมชน นอกจากต่างกันเชิงพื้นที่และความเป็นชุมชนของชุมชนเกษตรกรรม พบว่า บ้าน วัด โรงเรียน มีความสัมพันธ์เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน เช่น ตลาดสี่มุมเมรุ ชุมชนบางสระแก้ว และศาลเจ้าท่าปอ ชุมชนบ้านทะเลน้อย นอกจากการเข้าไปทำกิจกรรมทางศาสนาที่วัดแล้ว ชุมชนยังใช้ศาสนสถานเป็นสถานที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน อีกทั้งชุมชนบางสระเก้ายังมีโรงเรียนตั้งอยู่ ซึ่งโรงเรียนวัดบางสระแก้วได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการทอเสื่อกก เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถนำองค์ความรู้ไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ในขณะที่ชุมชนบ้านทะเลน้อย ถึงแม้ไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชน เด็กนักเรียนต้องเดินทางไปเรียนนอกชุมชน โรงเรียนไม่ได้มีโอกาสพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยตรงตามภูมิปัญญาของชุมชน แต่มีหน่วยงานภายนอก

เช่น มูลนิธิเล็ก-ปะไพ วิริยะพันธ์ ร่วมกับชาวบ้าน วัดราชบัลลังก์ ฯ และโรงเรียนแกหลง “วิทยสถานาร” จัดกิจกรรมค่ายเยาวชน “ชวนเด็กแกหลงตามรอยพระเจ้าตากฯ” นอกจากนี้ ชุมชนบางสระเก้า ยังมี “สนาคาร” ซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่มีลักษณะคล้ายกับธนาคารของคนในชุมชนซึ่งสามารถให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกได้ แม้อาจประสบปัญหาการบริหารจัดการอยู่บ้างบางยุคบางสมัย ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ ก่อนหน้านี้ชุมชนบ้านทะเลน้อยไม่มีความโดดเด่นด้านการท่องเที่ยว แต่เมื่อมีถนนเฉลิมบูรพาชลทิศตัดผ่าน นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมายังชุมชนได้สะดวกขึ้น กลายเป็นจุดแวะพักแหล่งใหม่ ทำให้สามารถขยายฐานรองรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้นภายใต้การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชนประกอบด้วย 1) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งมีลักษณะ 3 น้ำ เป็นการผสมผสานระหว่างน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย ตามช่วงเวลาน้ำขึ้น-น้ำลง ทำให้พืชพรรณและวัตถุดิบที่ได้จากแหล่งธรรมชาติเหล่านี้มีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากชุมชนอื่น สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ 2) วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ทั้งงานบุญ งานประเพณี อาหารพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ นับเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ไม่สามารถจับต้องได้ จึงสามารถจัดการการท่องเที่ยวชุมชนให้กลายเป็นโฮมสเตย์ เป็นการสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชน ในขณะที่ยังคงไว้ซึ่งกฎระเบียบของชุมชนที่นักท่องเที่ยวจะต้องเคารพสอดคล้องกับรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของทั้งสองชุมชน 3) ทักษะและประสบการณ์ ทั้งสองชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ที่เปิดรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ทักษะและประสบการณ์ของชุมชนล้วนเป็นสิ่งมีค่าที่จะต้องสืบทอดรุ่นต่อรุ่นด้วยการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมเรียนรู้และมีประสบการณ์เพื่ออนุรักษ์ให้ทักษะเหล่านี้ดำรงสืบไป

2. รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ จากการวิเคราะห์และตั้งข้อสังเกต ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชนเป็นลักษณะที่เรียกว่า “รูปแบบการรวมพลังขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์” ประกอบด้วย

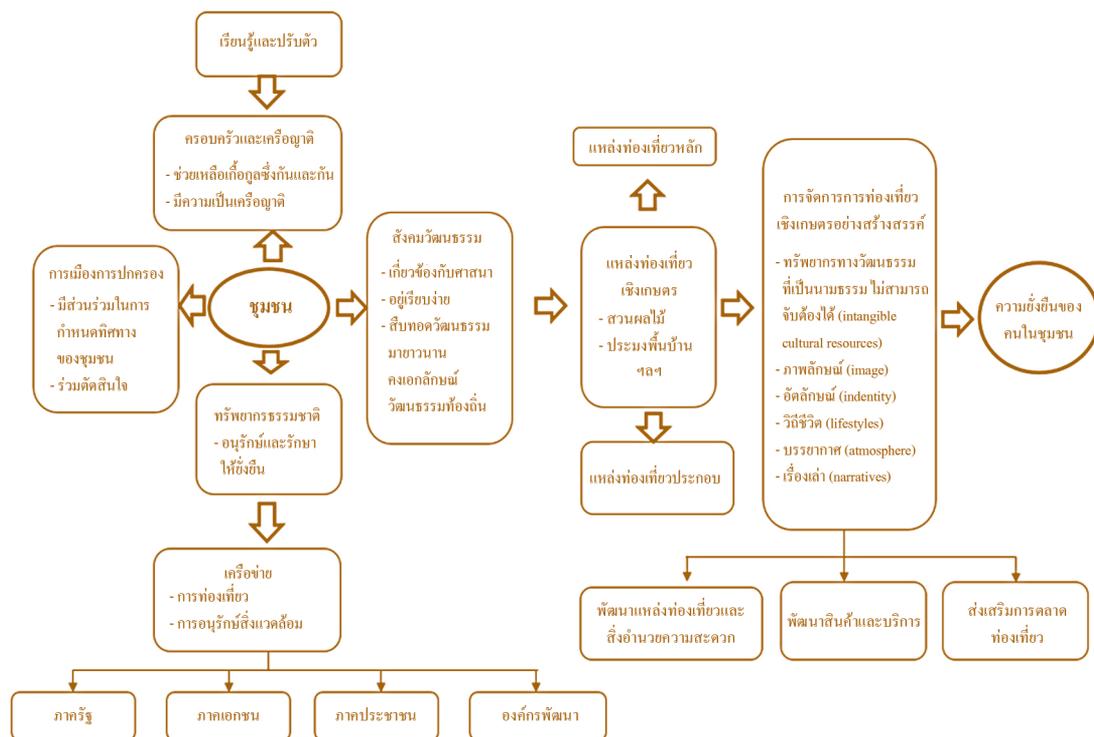
ชุมชน ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเป็นเครือญาติ ใช้ชีวิตเรียบง่าย ดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนและร่วมตัดสินใจ มีการพัฒนาข้อมูลชุมชนให้มีความทันสมัยอย่างสม่ำเสมอ และมีการจัดทำแผนธุรกิจของชุมชนให้ชัดเจน เพื่อชุมชนจะได้รู้ถึงจุดหมายและบทบาทที่ชุมชนต้องการก้าวเดินไป มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นในวิถีชีวิต และมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรดิน น้ำ

และแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่คนในชุมชนจำเป็นต้องมีการเรียนรู้และปรับตัว โดยเตรียมความพร้อมในการพัฒนาคนในชุมชนให้กลายเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่ยังคงความเป็นธรรมชาติของชุมชน

แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สวนผลไม้และประมงพื้นบ้านจำเป็นต้องมีการบูรณาการกับทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นในลักษณะเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว ต้องสร้างเครือข่ายหลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาควบคู่ไปกับแหล่งท่องเที่ยวกระแสหลัก แหล่งท่องเที่ยวประกอบ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการเสริมสร้างความรู้ด้านวิชาการ เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวต้องสร้างจิตสำนึกในการเข้ามาในชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าของชุมชน เช่น งานฝีมือ การทำอาหาร งานเทศกาล เป็นต้น ชุมชนต้องพัฒนาและเพิ่มคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเองเพื่อเพิ่มโอกาสทางด้านอื่นให้แก่ชุมชน เช่น อาหารพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ชุมชน นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาภาพลักษณ์ สินค้า บรรยากาศ และบริการ ชุมชนจะต้องพัฒนาสินค้าและบริการให้มีคุณภาพ รวมถึงต้องพยายามปรับเอกลักษณ์ของชุมชนให้เข้ากับยุคสมัย ส่วนการส่งเสริมการท่องเที่ยว ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้สังคมได้รับรู้ ซึ่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นแนวทางที่ประหยัด สะดวก และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการรวมพลังขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์

อภิปรายผล

รูปแบบการรวมพลังขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ จำเป็นต้องอาศัยการเสริมสร้างพลังทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนท้องถิ่น และเครือข่ายทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างนิเวศวิทยา (ecology) กับสังคมศาสตร์ (social science) เสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกันกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นนิเวศวิทยาสังคม (social ecology) (วิทยากร เขียงกุล, 2558) สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ของ ปริญนันท์ สิทธิจินดาร, ภัคพงษ์ ปวงสุข และเดือนรุ่ง เบญจมาศ (2557)

ภายใต้ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (ago tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สอดคล้องตามนิยามความหมายที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการตั้งฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น กิจกรรมทางการเกษตร ต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน มาจัดการประยุกต์ผสมผสานเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถให้ความเพลิดเพลินใจและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยถือว่าเป็นแนวทางที่สามารถสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตทางการเกษตรและทุนทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนสังคม ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้แก่ภาคเกษตรกรรมและกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น (ยุวดี นีรัตน์ตระกูล, 2544; สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ผลกระทบที่มีต่อประชาชนในแนวพื้นที่ริมชายฝั่งทะเลจังหวัดจันทบุรี จากโครงการก่อสร้างถนนเฉลิมบูรพาชลทิต ของ บุขรา บรรจงการ และคณะ (2555) และ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในจังหวัดจันทบุรี ของ นิตยา ทองหนูน้อย และภูวรัตน์ ชิตวงศ์ (2553) กอปรกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งอาศัยจุดเด่นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่มีอัตลักษณ์ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ กระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเน้นการจัดการการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนได้พัฒนา หรือได้ใช้ศักยภาพ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวด้วยตนเอง ในการเข้าไปมีส่วนร่วมเรียนรู้ประสบการณ์ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนเจ้าของวัฒนธรรมอย่างมุ่งมั่นตั้งใจ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกันผ่านประสบการณ์ตรง

ข้อเสนอแนะ

คนในชุมชนควรเน้นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป พัฒนาตนเองด้านความเป็นผู้ประกอบการ และเรียนรู้กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ควบคู่ไปกับการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชน รวมถึงต้องมีกระบวนการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ อีกทั้งชุมชนท้องถิ่นควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความชัดเจน โดดเด่น ดึงดูดนักท่องเที่ยว เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ ยั่งยืน สร้างอัตลักษณ์ พัฒนาเพื่อยกระดับสินค้าและบริการ

ให้ได้มาตรฐาน รวมถึงการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อการส่งต่อนักท่องเที่ยวซึ่งกันและกันกับชุมชนใกล้เคียง

บรรณานุกรม

- คมพล สุวรรณภูฏ. (2555). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเสริมสร้างรายได้ภาคเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 37(4), หน้า 285-303.
- คมพล สุวรรณภูฏ, กนกวรรณ เบญจาทิกุล และณิชานาภา เจริญรูป. (2563). *รายงานการวิจัย: รูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ศึกษากรณีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยองและจันทบุรี*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- นิตยา ทองหนูน้อย และภูาร์ตน์ ชิตวงศ์. (2553). *รายงานการวิจัย: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในจังหวัดจันทบุรี*. จันทบุรี: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- บุษรา บรรจงการ และคณะ. (2555). *รายงานการวิจัย: ผลกระทบที่มีต่อประชาชนในแนวพื้นที่ริมชายฝั่งทะเลจังหวัดจันทบุรี จากโครงการก่อสร้างถนนเฉลิมบูรพาชลทิต*. จันทบุรี: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ปรียนันท์ สิทธิจินดาห์, ภัคพงศ์ ปวงสุข และเดือนรุ่ง เบญจมาศ. (2557). *รายงานการวิจัย: การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี*. จันทบุรี: คณะเทคโนโลยีการเกษตร คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง และคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. (2544). *อุตสาหกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- วิทยากร เชียงกุล. (2558). *สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศสังคม ที่ทุกคนควรรู้*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2543). *การศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2558). *สรุปสาระสำคัญของรายงานผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ 3 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์.
- Vago, Steven. (1994). *Law and society*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.